

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-81>

УДК 338.434:330.341.1

ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

FINANCING OF INNOVATIVE ACTIVITIES AND ANALYSIS OF EFFICIENCY OF USE OF FINANCIAL RESOURCES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Соколюк Сергій Юрійович,

доктор економічних наук, доцент,
Уманський національний університет садівництва
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0362-7493>

Соколюк Катерина Юріївна

кандидат економічних наук, доцент,
Одеська національна академія харчових технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0758-6468>

Непочатенко Олександр Анатолійович

кандидат економічних наук, доцент,
Уманський національний університет садівництва
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5049-983X>

Sokoliuk Serhii

Uman National University of Horticulture

Sokoliuk Kateryna

Odessa National Academy of Food Technologies

Nepochatenko Oleksandr

Uman National University of Horticulture

В статті досліджено особливості фінансування інноваційної діяльності аграрних підприємств. Визначено, що пріоритети розвитку змінюються у бік інноваційної форми підприємництва, переваги якої забезпечують досягнення головних стратегічних цілей – рентабельності, ефективності і конкурентоспроможності на аграрно-му ринку. Досліджено інноваційні складові розвитку аграрних підприємств та виявлено, що до них відноситься не тільки нова техніка, технології, а й сучасна система організації праці, виробництва, мотивація, альтернативне підприємництво. Тобто, стає важливим процес пошуку стратегічних альтернатив розвитку підприємств аграрного сектору. Розглянуто тенденції розвитку інноваційної діяльності на регіональному, національному та міжнародному рівнях. Визначено, що створення, впровадження та освоєння інновацій безпосередньо у аграрно-промисловому виробництві забезпечить відновлення позитивної динаміки основних економічних показників діяльності підприємств і підвищення їх ефективності.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, фінансові ресурси, аграрні підприємства, конкурентні позиції, інноваційна активність, державне фінансування.

В статье исследованы особенности финансирования инновационной деятельности аграрных предприятий. Определено, что приоритеты развития меняются в направлении инновационной формы предпринимательства, преимущества которой обеспечивают достижение главных стратегических целей – рентабельности, эффективности и конкурентоспособности на аграрном рынке. Исследованы инновационные составляющие развития аграрных предприятий и выявлено, что к ним относится не только новая техника, технологии, но и современная система организации труда, производства, мотивации, альтернативного предпринимательства. То есть становится важным процесс поиска стратегических альтернатив развития предприятий аграрного сектора. Рассмотрены тенденции развития инновационной деятельности на региональном, национальном и

международном уровнях. Определено, что создание, внедрение и освоение инноваций непосредственно в аграрно-промышленном производстве обеспечит восстановление положительной динамики основных экономических показателей деятельности предприятий и их эффективности.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационная деятельность, финансовые ресурсы, аграрные предприятия, конкурентные позиции, инновационная активность, государственное финансирование.

The article examines the features of financing the innovative activities of agricultural enterprises. It is determined that the priorities of development are changing towards an innovative form of entrepreneurship, the advantages of which ensure the achievement of the main strategic goals – profitability, efficiency and competitiveness in the agricultural market. It is revealed that the competitive development of enterprises of the agricultural sector is directly dependent on the innovative type of development of agricultural formations, which further intensifies the search for opportunities to integrate innovative entrepreneurship into the traditional business model. The innovative components of the development of agricultural enterprises are studied and it is revealed that they include not only new equipment, technologies, but also a modern system of labor organization, production, motivation, alternative entrepreneurship. That is, the process of finding strategic alternatives for the development of agricultural enterprises is becoming important. Trends in the development of innovation at the regional, national and international levels are considered. It is determined that the creation, implementation and development of innovations directly in agro-industrial production will restore the positive dynamics of the main economic indicators of enterprises and increase their efficiency. The calculations presented in the article illustrate the unsatisfactory state of state funding for innovation in Ukraine, which makes it virtually impossible to expect positive results (returns) of such funding, which inhibits the progressive innovative development of the state economy. Therefore, the successful functioning of agricultural enterprises in modern economic conditions should contribute to the intensification of their innovation activities through the improvement of state regulation and support for innovation development. It is the state that must establish a progressive and effective mechanism for managing agro-industrial production based on innovation, and its financial support – to ensure economic sustainability of agricultural enterprises in order to create conditions for increasing product competitiveness and food security in the country.

Keywords: innovations, innovative activity, financial resources, agrarian enterprises, competitive positions, innovative activity, state financing.

Постановка проблеми. Інноваційні процеси в аграрному секторі зумовлені інституційно та включають послідовність дій від виникнення наукових ідей, накопичення знань і пропозиції до виробництва та комерціалізації інноваційної продукції на вітчизняних ринках збуту. Тому успішний гармонійний розвиток підприємств аграрного сектору залежить значною мірою від рівня їх інноваційної активності.

Зростаюча внутрішня та зовнішня конкуренція підвищують значення нововведень та змін у процесі виробничо-господарської діяльності підприємств аграрного сектору, втілення яких у нові технології забезпечує необхідний рівень економічної стійкості відповідних господарюючих суб'єктів. Широке впровадження інновацій в усіх напрямках діяльності підприємств аграрного сектору забезпечує їх успішне функціонування і надає конкурентні переваги на довготривалу перспективу. Стратегічна спрямованість на здійснення інноваційних зрушень в аграрному секторі свідчить про завершення епохи спонтанних, хаотичних ринкових перетворень.

Конкуренцеспроможний розвиток підприємств аграрного сектору має пряму залежність із інноваційним типом розвитку аграрних формувань, що активізує в подальшому пошук можливостей інтеграції інноваційного підприємництва в традиційну модель госпо-

дарювання. Інноваційний тип розвитку забезпечує формування конкурентної позиції підприємства на аграрному ринку. Пріоритети розвитку змінюються у бік інноваційної форми підприємництва, переваги якої забезпечують досягнення головних стратегічних цілей – рентабельності, ефективності й конкурентоспроможності на аграрному ринку. Нині інноваційними складовими розвитку аграрних підприємств є не тільки нова техніка, технології, а й сучасна система організації праці, виробництва, мотивація, альтернативне підприємництво. Тобто, стає важливим процес пошуку стратегічних альтернатив розвитку підприємств аграрного сектору. Однак для цього необхідно сформулювати кілька різних варіантів стратегій, тобто портфель стратегічних альтернатив. У загальному сенсі альтернативи являють собою засоби, за допомогою яких можна досягти поставленої мети, вирішити проблему або реалізувати можливість [5].

Будь-яке аграрне підприємство має низку альтернативних способів для виходу на новий географічний ринок, або для формування пропозиції нового продукту на ринку, або для випередження конкурентів за рахунок активної маркетингової політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного розвитку підприємств

аграрного сектору відображено у працях В. Бойка, В. Галушки, В. Горкавого, А. Даниленка, В. Зіновчука, В. Криворучка, М. Лобаса, Ю. Лупенка, В. Нелепа, Ю. Нестерчук, О. Олійника, Л. Романової, П. Руснака, В. Савченка, М. Садикова, І. Сіваченка, В. Трегобчука, А. Третяка та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В Україні інноваційні зрушення в межах підприємств аграрного сектору істотно стримують різноманітні чинники [4]:

- низька комерціалізація аграрної науки;
- недосконалість інноваційної інфраструктури;
- нерозвиненість процесів трансферу аграрних технологій;
- недосконалість організаційно-економічного механізму освоєння інновацій, що посилює деградацію галузей агросектору та призводить до зростання витрат і низької конкурентоспроможності продукції, гальмуючи соціально-економічний розвиток сільської місцевості і знижуючи якість життя населення;
- недостатність відповідної законодавчої та нормативно-правової бази для регулювання інноваційної діяльності підприємств аграрно-промислового виробництва, посилення функцій контролю щодо їх реалізації.

Формулювання цілей статті. Необхідним у сучасних складних соціально-економічних умовах є дослідження сучасного стану фінансування інноваційної діяльності аграрних підприємств та визначення економічної ефективності використання їх фінансових ресурсів. Доцільним є також окреслення ролі держави та державного фінансування, зокрема, задля подальшого формування конкурентоздатного аграрного виробництва на інноваційній основі.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних ринкових умовах інноваційний розвиток виступає одним з найбільш перспективних напрямів розвитку підприємств різноманітних організаційно-правових форм господарювання та визначальним фактором їх ефективної діяльності. Він сприяє не лише ощадливому використанню ресурсів, підвищенню якості продукції та продуктивності праці, а також є умовою забезпечення конкурентоспроможності секторів економіки. Адже саме завдяки інноваційному типу розвитку може бути досягнуто економічне зростання вже в найближчій та стратегічній перспективі.

Для характеристики сучасного стану інноваційного розвитку підприємств виникає об'єктивна необхідність оцінки результатів впровадження інноваційних розробок, яка повинна здійснюватися із використанням системи критеріїв та показників, що враховує низку аспектів такого оцінювання. Критерієм виступає міра оцінки, на основі якої визначається рівень інноваційного розвитку підприємства. Відповідно до критеріїв визначають показники оцінок.

Загальна характеристика структури фінансування інноваційної діяльності в Україні дає чітке уявлення про суттєву диспропорційність між сумами власних коштів і коштів державного бюджету. Ще більш наочним підтвердженням такої диспропорції є обрахунок співвідношення суми коштів державного бюджету, які припадають на 1 грн власних коштів, вкладених в інноваційну діяльність. Різкі коливання обсягів фінансування дестабілюють процес наукових досліджень.

Структура джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні, наведена у табл. 1,

Таблиця 1

Динаміка і структура фінансування інноваційної діяльності в Україні за джерелами

Рік	Загальна сума витрат, млн грн (у факт. цінах)	В тому числі, млн грн				% власних коштів у загальній сумі	% коштів держбюджету у загальній сумі	% коштів іноземних інвесторів у загальній сумі	% інших джерел у загальній сумі
		Власні кошти	Кошти державного бюджету	Кошти іноземних інвесторів	Інші джерела				
2010	8045,5	4775,2	87	2411,4	771,9	59,4	1,1	29,9	9,6
2013	9562,6	6973,4	24,7	1253,2	1311,3	72,9	0,3	13,1	13,7
2014	7695,9	6540,3,0	344,1	138,7	672,8	84,9	4,5	1,8	8,8
2015	13813,7	13427,0	55,1	58,6	273,0	97,2	0,4	0,4	2,0
2016	23229,5	22036,0	179,0	23,4	991,1	94,9	0,8	0,1	4,2
2017	77491,0	77041,1	227,3	107,7	114,9	99,4	0,3	0,1	0,2
2018	76773,7	76000,0	199,5	161,0	412,0	99,0	0,3	0,2	0,5

дає можливість навести додаткові пояснення низьких темпів інноваційного розвитку.

Наведені розрахунки унаочнюють незадовільний стан державного фінансування інноваційної діяльності в Україні, який практично унеможливує очікування позитивних результатів (віддачі) такого фінансування, що гальмує поступальний інноваційний розвиток економіки держави.

Як свідчать дослідження, серед основних причин низького рівня інноваційної активності підприємств аграрного сектору керівники називають: обмеженість фінансових ресурсів на активну інноваційну діяльність; високу вартість кредитних ресурсів для аграрних виробників; обмеженість державних грантів та програм підтримки інноваційного розвитку для більшості малих та середніх аграрних підприємств та сільських територій; ризикованість сфери діяльності, що, в окремих випадках, позначається на окупності додаткових витрат.

Практичний досвід свідчить, що найвищий рівень інноваційної активності демонструють ті підприємства аграрного сектору, які характеризуються більшим розміром та масштабами діяльності – агрохолдинги, де кількість середньорічних працівників становить 250 осіб і більше (38,8 %), найнижчий рівень – у аграрних підприємств, де кількість персоналу становить менше 50 осіб (11,3 %).

Інноваційний розвиток підприємств аграрного сектору виступає визначальним чинником поліпшення їх фінансово-економічних показників діяльності. Відповідно інновації в аграрному секторі формують основу для забезпечення темпів і якості нарощування інноваційного потенціалу підприємств, регіону, країни, підвищуючи конкурентоспроможність аграрно-промислової продукції. Кожне підприємство самостійно визначає методику оцінки ефективності своєї діяльності, в тому числі оцінення рівня інноваційного розвитку. Тому необхідно враховувати сукупність усіх факторів, що впливають на прийняття та реалізацію інноваційних рішень, що можливо здійснювати через оціночну систему індикаторів інноваційного розвитку підприємств.

Виробнича діяльність підприємств повинна опиратися на детальну оцінку наявності у підприємствах аграрного сектору оборотних засобів, оскільки саме вони, як засоби виробництва, складають його основу [5; 7]. До складу оборотних засобів входять виробничі запаси (насіння й садовий матеріал, фураж і підстилка, паливо – мастильні матеріали, запасні частини, мінеральні добрива), неза-

вершене виробництво (витрати на роботи, виконані під урожай майбутнього року), молодняк тварин і тварини на відгодівлі.

Протягом 2010–2018 рр. у підприємствах області відбулося збільшення оборотних засобів у їх вартісному вираженні. Так, у 2018 р. їх вартість склала 15239874 млн грн, що на 11268031,8 тис. грн більше порівняно з 2010 р. За останні 5 років, вартість оборотних засобів збільшилася на 3514795,7 тис. грн.

Дослідження діяльності підприємств аграрного сектору області показує, що нестача споруд для зберігання, переробних потужностей, транспортних засобів призводить до псування та втрат значної частини сільськогосподарської продукції, а диспропорції у співвідношенні між робочими і силовими машинами не дозволяє ефективно використовувати всю аграрну техніку. Найбільш раціональна структура основних виробничих засобів у високоспеціалізованих підприємствах, де в одному технологічному процесі поєднано виробництво, зберігання і переробка аграрної продукції.

Особливе значення для оцінки та подальшого планування виробничої діяльності підприємств аграрного сектору має аналіз їх фінансово-економічного стану за критеріями стійкості, платоспроможності та ділової активності, які розглядаються через призму показників структури капіталу, ліквідності та оборотності, що дає можливість кількісно оцінити вплив якості управління фінансовими ресурсами на рівень рентабельності та динаміку розвитку підприємств (табл. 2).

За результатами аналізу показників, наведених у табл. 2, спостерігається певна стабільність показників, що характеризують ефективність використання ресурсного потенціалу підприємств аграрного сектору. Отриманий ними економічний ефект від використання наявних ресурсів, виражений через систему економічних показників та коефіцієнтів, підтверджує взаємозалежність обсягу використаних ресурсів, доходності та ефективності використання активів.

За досліджуваний період тенденцію до зменшення має коефіцієнт покриття на 0,49. Нормативне значення даного коефіцієнта в межах 1-3, однак більш бажаним є значення 2-3. Показник, розрахований на основі фінансових даних аграрних підприємств Черкаської області, знаходиться в межах норми, але його зменшення засвідчує про проблемний стан платоспроможності, адже оборотних активів недостатньо для того, щоб відповісти за поточними зобов'язаннями.

Таблиця 2

Показники ефективності використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств Черкаської області

Показник	Нормативне значення	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р. до 2014 р., (+,-)
Показники рентабельності та динаміки розвитку							
Рентабельність (збитковість) власного капіталу, %	> 0, збільшення	13,40	18,09	25,71	37,30	37,15	+23,75
Рентабельність (збитковість) всього капіталу, %	> 0, збільшення	5,40	14,50	15,30	16,00	16,8	+11,4
Рентабельність (збитковість) діяльності підприємств, %	> 0, збільшення	12,00	12,41	25,10	41,00	45,10	+33,1
Індекс ділової активності	> 1, збільшення	1,22	1,35	1,75	1,72	1,76	+0,54
Темпи зростання чистого доходу	збільшення	1,33	2,12	2,18	3,01	4,00	+2,67
Показники ліквідності та ділової активності							
Коефіцієнт покриття	> 1	1,80	1,70	1,62	1,59	1,31	-0,49
Коефіцієнт оборотності активів	> 0, 5	0,55	0,59	0,66	0,69	0,68	+0,13
Коефіцієнт оборотності необоротних активів	< 1, зменшення	1,21	1,01	1,75	2,70	2,83	+1,62
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	< 0,1, зменшення	0,69	0,80	0,88	0,90	0,91	+0,22
Показники фінансової активності							
Коефіцієнт фінансової автономії	0,4 – 0,6	0,50	0,49	0,42	0,48	0,48	-0,06
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	збільшення	0,47	0,50	0,59	0,62	0,64	+0,17
Коефіцієнт співвідношення власного і позикового капіталів	> 0, 5	0,94	0,72	0,62	0,69	0,72	-0,22

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Розраховане значення коефіцієнт фінансової автономії знаходиться в межах норми, а його зменшення за досліджуваний період свідчить про високий рівень фінансових ризиків в діяльності підприємств аграрного сектору. Коефіцієнт співвідношення власного і позикового капіталів знаходиться в межах норми, а зменшення його значення означає неповне використання фінансового та виробничого потенціалу підприємств.

Якщо розглядати тенденції розвитку інноваційної діяльності на регіональному, національному чи міжнародному рівнях, такий вид інновацій є незатребуваним і відноситься до «ретроінновацій» (відтворення на сучасному

рівні розвитку вочевидь вичерпаних своїх можливостей продуктів чи матеріалів), а тому не дозволяє на належному рівні конкурувати з передовими вітчизняними і зарубіжними аграрними підприємствами. Кожний вид інновацій є результативним на певному етапі й має певний життєвий цикл, але для забезпечення стійкого розвитку економіки аграрного підприємства, необхідно вчасно змінювати вид нововведень.

Висновки. Рівень державної фінансової підтримки підприємств аграрного сектору суттєво зменшився та є недостатнім. Зазначена відсутність чіткої визначеності щодо спрямованості й критеріїв оцінки ефективності, пер-

спективності такої підтримки, прозорості розподілу коштів. А сама структура фінансування інноваційної діяльності в Україні є диспропорційною. Наочним підтвердженням такої диспропорції є обрахунок співвідношення суми коштів державного бюджету, які припадають на 1 грн власних коштів, вкладених в інноваційну діяльність.

Єдиною основою трансформаційних соціально-економічних перетворень в аграрному секторі економіки країни виступає інноваційний розвиток. Враховуючи зарубіжний досвід державної підтримки інноваційного розвитку, можна стверджувати, що підвищення ефективності аграрно-промислового виробництва залежить від належного розвитку сфери науково-технічної діяльності у межах відповідних галузей агросектору. Створення, впровадження та освоєння інновацій безпосередньо у аграрно-промисловому виробництві забезпечить відновлення позитивної динаміки основних економічних показників діяльності підприємств і підвищення їх ефективності. Тому успішному функціонуванню підприємств аграрного сектору в сучасних умовах господарювання повинна сприяти активізація їх інноваційної діяльності через удосконалення

державного регулювання та підтримки інноваційного розвитку. Саме держава має налагодити прогресивний та ефективний механізм управління аграрно-промисловим виробництвом на основі інновацій, а її фінансова підтримка – забезпечити економічну стійкість підприємств сільськогосподарського виробництва задля створення умов нарощення конкурентоспроможності продукції та гарантування продовольчої безпеки в країні.

Державне регулювання становить систему заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру з боку держави щодо діяльності господарюючих суб'єктів з метою забезпечення гармонійного розвитку, в т.ч. на інноваційній основі.

За результатами аналізу показників ефективності використання фінансових ресурсів підприємств аграрного сектору Черкаської області спостерігається певна стабільність, що характеризує ефективність використання їх ресурсного потенціалу, а отриманий економічний ефект від використання наявних ресурсів, виражений через систему економічних показників та коефіцієнтів, підтверджує взаємозалежність обсягу використаних ресурсів, доходності та ефективності використання активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гончаренко О. В. Інноваційний розвиток аграрних підприємств у контексті формування інформаційної економіки. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 10. С. 103–109.
2. Катан Л. І., Катан В. О. Економіко-математичне моделювання ресурсного потенціалу підприємств аграрної сфери в досягненні цілей сталого розвитку. *Агросвіт*. 2018. № 6. С. 3–7.
3. Квасницька Р. С., Ардашкіна Н. С. Особливості інноваційної діяльності підприємств у сучасних умовах. *Вісник Хмельницьк. нац. ун-ту*. 2009. № 6. С. 249–259.
4. Маматова Л. Ш. Розвиток інноваційної діяльності України в міжнародному контексті. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : економічні науки*. 2018. № 36. С. 279–291.
5. Мартинюк О. А. Державне регулювання інноваційного механізму досягнення сталого розвитку. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2014. № 11.
6. Нестерчук Ю. О., Соколюк С. Ю. Ефективність інноваційної діяльності підприємств аграрно-промислового виробництва. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2018. Т. 23. Вип. 5(70). С. 80–85.
7. Ціхановська В. М., Ціхановська О. М. Сучасні інноваційні методи сприяння забезпеченню продовольчої безпеки України. *Інноваційна економіка*. 2012. № 2. С. 25–29.
8. Шубравська О. В., Прокопенко К. О. Розвиток агроінноваційної діяльності в Україні. *Економіка АПК*. 2013. № 4. С. 77–81.

REFERENCES:

1. Honcharenko O. (2012) Innovatsiyniy rozvytok ahrarnykh pidprijemstv u konteksti formuvannia informatsiinoi ekonomiky [Innovative development of agricultural enterprises in the context of information economy formation]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 10, pp. 103–109. (in Ukrainian)
2. Katan L., Katan V. (2018) Ekonomiko-matematychnе modeliuвання resursnoho potentsialu pidprijemstv ahrarnoi sfery v dosiahnenni tsilei staloho rozvytku [Economic and mathematical modeling of the resource potential of agricultural enterprises in achieving sustainable development goals]. *Ahrosvit*, no. 6, pp. 3–7. (in Ukrainian)

3. Kvasnytska R., Ardashkina N. (2009) Osoblyvosti innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv u suchasnykh umovakh [Features of innovative activity of enterprises in modern conditions]. *Visnyk Khmelnytsk. nats. un-tu*, no. 6, pp. 249–259. (in Ukrainian)
4. Mamatova L. (2018) Rozvytok innovatsiinoi diialnosti Ukrainy v mizhnarodnomu konteksti [Development of Ukraine's innovation activity in the international context]. *Visnyk Pryazovskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu. Serii: ekonomichni nauky*, no. 36, pp. 279–291. (in Ukrainian)
5. Martyniuk O. (2014) Derzhavne rehuliuвання innovatsiinoho mekhanizmu dosiahnennia staloho rozvytku [State regulation of the innovative mechanism for achieving sustainable development]. *Elektronnyi zhurnal «Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok»*, no. 11. (in Ukrainian)
6. Nesterchuk Yu., Sokoliuk S. (2018) Efektyvnist innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv aharno-promyslovoho vyrobnytstva [Efficiency of innovative activity of agro-industrial enterprises]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Ekonomika*, t. 23, vol. 5(70), pp. 80–85. (in Ukrainian)
7. Tsikhanovska V., Tsikhanovska O. (2012) Suchasni innovatsiini metody spriannia zabezpechenniu prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Modern innovative methods of promoting food security in Ukraine]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 2, pp. 25–29. (in Ukrainian)
8. Shubravska O., Prokopenko K. (2013) Rozvytok ahroinnovatsiinoi diialnosti v Ukraini [Development of agro-innovative activity in Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 77–81. (in Ukrainian)